

Necip Paşa
Kütüphanesi –
Tire

Koleksiyonun değerli eserleri olan 99 (717-18) tarihli, Hasan-ı Basrî tarafından küfî hatla yazılmış 21 × 14,5 cm. ebadındaki Kur'ân-ı Kerîm ile ilk üç sayfasında kâğıt kesilerek yapılmış eşsiz süslemelerin (katı') yer aldığı Mehmed Selim Tahranî'nin 23 × 13 cm. ebadındaki divanı vb. altı kitap, 1948'de Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Ankara Merkez Kütüphanesi'ne alınmıştır. 1982 yılından itibaren bu eserler İstanbul Yazı Sanatları Müzesi'ne intikal ettirilmiş olup halen orada sergilenmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Necip Paşa Vakfıyesi, Necip Paşa Ktp., nr. 677, s. 1-65; Rudolf M. Riefstahl, *Cenubu Garbi Anadolu'da Türk Mimarisi* (trc. Cezmi Tahir Berktin), İstanbul 1941, s. 28; Faik Tokluoğlu, *Tire Tarihi ve Turistik Değerleri*, İstanbul 1957, s. 9; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 115, 125, 265, 273; Ali Yardım, "Necip Paşa Kütüphanesi'nin Kültür Tarihimiz Açısından Önemi", *Türk Kültüründe Tire* (haz. Mehmet Şeker), Ankara 1994, s. 65-68; Mehmet Şeker, "Necip Paşa Kütüphanesi'nin Vakfıyesi", a.e., s. 69-75; Ali Haydar Bayat, "Necip Paşa Kütüphanesi Tıbbî Yazmaları", a.e., s. 77-80; Avni İlhan, "Tire Necip Paşa Kütüphanesinde Bulunan Kalam ve Mezhlepler Tarihi ile İlgili Kitaplar", a.e., s. 81-82; Ayşe Üstün, "Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki Yazmaların Tezhib Bakımından Önemi", a.e., s. 83-86; "Necip Paşa Kütüphanesi", *Yeşil Tire*, sy. 2, İzmir 1931, s. 3, 10.

ALİ İHSAN YILDIRIM

NECİS

(النجس)

Dinen pis sayılan nesne anlamında fıkıh terimi

(bk. TAHÂRET).

NECİYYULLAH

(نجى الله)

Allah tarafından tufanda helâk olmaktan kurtarılan Hz. Nûh için kullanılan tabir

(bk. NÜH).

NECM

(bk. YILDIZ).

NECM SÜRESİ

(سورة النجم)

Kur'ân-ı Kerîm'in elli üçüncü sûresi.

Mekke döneminde İhlâs sûresinden sonra nâzil olmuştur. Tamamının veya bir kısmının Medine devrinde indiği ileri sürülmüşse de bu görüş mevcut rivayetler ile sûrenin üslûp ve muhtevası göz önünde bulundurularak itibar görmemiştir (Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, XVII, 55). Adını sûrenin başında yer alan **necm** (yıldız) kelimesinden alır; "Ve'n-Necm" sûresi olarak da isimlendirilir. Altmış iki âyet olup fâsılası "ا ، ن ، و ، ي" harfleridir.

İslâm akaidinin üç temel ilkesini oluşturan -sûredeki sıraya göre- nübüvvet, tevhid ve âhiret hayatını konu edinen Necm sûresinin muhtevasını bu çerçevede incelemek mümkündür. Hz. Muhammed'in hak peygamber, Kur'an'ın da vahiy ürünü olduğunu bildiren birinci bölüm, -verilecek mesaja dikkat çekmek amacıyla- hem Kur'an'ın ilk muhatapları olan Araplar hem de sonraki insanlar için önemli bir gök cismi sayılan yıldıza yemin etmekle başlar. Ardından yakınlık ve ülfet vesilesi olması için "arkadaşınız" diye nitelendirilen Hz. Peygamber'in müşriklerin iddiasının aksine doğru yoldan sapmadığı belirtilir. Onun tebliğ ettiği hususların kendi duygu ve düşüncelerinin ürünü değil Cebrâil vasıtasıyla gönderilen ilâhî vahiy olduğu vurgulanır. Resûlullah'ın Cebrâil ile olan ilişkisine temas edilerek bu konuda tartışmaya girmenin gereksizliği belirtilir (âyet: 1-18). İkinci bölümde şirk inancı ele alınarak o dönemde tapınılan ve Allah'ın kızları kabul edilen putlardan (Taberî, XXVII, 77) Lât, Uzzâ ve Menât'ın adı zikredilir. Daha sonra, kız babası olmayı kendilerine yakıştıramayan putperestlerin dışı tanrılara ibadet etmelerinin mantıksızlığına değinilir ve onların insanlara hiçbir fayda sağlayamayacağı ifade edilir (âyet: 19-26). Sûrenin üçüncü bölümü dünya hayatından başka hiçbir emeli olmayan, kesin bilgidен yoksun olup sadece zan ve tahmine dayanarak âhireti inkâr edenlerin melekleri dışı kabul edip bu vasıfta gördükleri putlara tapındıklarını tesbitiyle başlar. Ardından bütün kâinatın mülkiyet ve tasarrufunun Allah'a ait olduğu, insan türünü yaratan, üreme ka-

nununu koyan Cenâb-ı Hakk'ın kişileri dünyada yaptıkları davranışlardan sorumlu tutacağı ifade edilir ve bunun Hz. İbrâhim'den beri tebliğ edilen ilâhî bir hüküm olduğu hatırlatılır. Hz. Nûh'tan itibaren Allah elçilerinin mesajlarına karşı çıkanların helâke mâruz bırakıldığı anlatılır ve bunun herkes için bir uyarı ve ibret vesilesi olduğu vurgulanır. Aslında kıyamet gününün yaklaştığı, fakat zamanını Allah'tan başka kimsenin bilmediği ifade edilir (âyet: 27-58). Sûrenin son âyetlerinde Kur'an'ın vahiy ürünü olduğunu ortaya koyan başlangıçtaki konuya vurgu yapılarak müşriklere hitap edilir, onların bu ilâhî kelâm karşısında şaşkınlık veya lâubalilik göstermeleri gerektiği anlatılır; müşrikler artık putlara değil Allah'a secde etmeye ve O'na tapınmaya çağılır (âyet: 59-62).

Necm sûresinde ele alınan konular etkiyici ifadelerle insanların zihnine ve gönlüne yerleştirilir. Kaynakların belirttiğine göre bu sûre nüzül sırasına göre içinde secde âyeti bulunan ilk sûredir. Hz. Peygamber sûreyi okurken son âyetindeki emir gereğince kendisi secde etmiş, okuyuşunu duyanlar da secde etmiştir (Buhârî, "Tefsîr", 53/4; Müslim, "Mesâcid", 105; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, VI, 445). Bazı tefsir kaynaklarında yer alan, Necm sûresini okuyan kimseye Mekke'de Muhammed'i tasdik veya inkâr eden her kişiye mukabil on sevap verileceğine dair hadisin (meselâ bk. Zemahşerî, IV, 35; Beyzâvî, IV, 211) mevzû olduğu kabul edilmiştir (Muhammed et-Tablusî, II, 722).

Necm sûresi üzerine yapılan çalışmaların bazıları şunlardır: Fezvi Efendi, *Kudsiyyü'l-irfân fî tefsîri sûreti'n-Necm mine'l-Kur'ân* (İstanbul 1304); Mustafa Abdülfettâh Ahmed Âmir, *Sûretü'n-Necm: Tefsîr ve dirâse* (Kahire 1415/1994); Mu-

Necm sûresinin ilk âyetleri

ammed Ömer el-Mürîtanî, *el-Üsüsü'l-'akâ'idiyye ve't-teşrî'iyye ve'l-aḥlâkıyye kemâ tüşavviruhâ sûretü'n-Necm* (doktora tezi, 1403/1983, Câmîatü ümmi'l-kurâ [Mekke]).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ncm" md.; Bu-hârî, "Tefsîr", 53/4; Müslim, "Mesâcid", 105; Taberî, *Câmî'u'l-beyân* (nşr. Sıdkî Cemîl el-Attâr), Beyrut 1415/1995, XXVII, 77; Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl*, Kahire 1379/1959, s. 226-227; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut), IV, 27-35; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmî' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, Beyrut 1408/1988, XVII, 55; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, Beyrut 1410/1990, IV, 211; Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-'azîm*, Beyrut 1385/1966, VI, 445; Muhammed et-Trablusî, *el-Keş-fü'l-ilâhî 'an şedîdî'z-za'f ve'l-mevzû' ve'l-vâhî* (nşr. M. Mahmûd Ahmed Bekkâr), Mekke 1408/1987, II, 722; J. van Ess, "Vision and Ascension: Surat al-Najm and its Relationship with Muhammad's Mi'raj", *Journal of Qur'anic Studies*, I/1, London 1999, s. 47-62; Mehmet Akif Koç, "53/ Necm Süresinin Tefsirinde Bazı Tarihi Sorunlar Üzerine", *İslâmîyât*, VI/1, Ankara 2003, s. 165-171; Mahbûbe Müezzîn, "Sûre-i Necm", *DMT*, IX, 385.

M. KÂMİL YAŞAROĞLU

NECMEDDİN BAMMAT

(bk. BMMAT, Necmeddin).

NECMEDDİN-i DÂYE

(نجيم الدين دايه)

Ebû Bekr Necmüddîn-i Dâye Abdullâh b. Muhammed b. Şâhâver el-Esedî er-Râzî (ö. 654/1256)

Kübrevî şeyhi, müfessir.

573'te (1177) Rey'de doğdu. Necmeddîn-i Râzî olarak da bilinir. Necmeddin adı mahlas olarak kullandığı "Necm / Necmâ" kelimesinden kaynaklanmakta, Dâye (sütanne) lakabı ise çok sayıda mürid yetiştirdiğine işaret etmektedir. Necmeddîn-i Dâye 599'da (1202) ilim tahsili için Rey'den ayrıldı. Ertesi yıl Mısır'da bulunduğu anlaşılmaktadır (*Mirşâdü'l-'ibâd*, s. 460). Oradan Hicaz'a geçti, hac dönüşü bir süre Bağdat'ta kaldı. Ardından Horasan bölgesine ve daha sonra Hârizm'e gitti. Hârizm'den Irak'a dönüp Bağdat'ı ve diğer şehirleri dolaştı, Azerbaycan'ı ziyaret etti. Özellikle hadis ve tefsir dersleri almak için tekrar Horasan'a döndü. Bir süre burada kaldıktan sonra Kübrevîye tarikatının piri Necmeddîn-i Kübrâ'nın halkasına katılmak amacıyla Hârizm'e gitti. Necmeddîn-i Kübrâ onun tasavvufî eğitimiyile Mecdüddîn-i Bağdâdî'yi görevlendirdi. Hârizm'in Moğol-

lar'ca istilâ edilmesinden önce veya Mecdüddîn-i Bağdâdî'nin Hârizmşah Alâeddin tarafından öldürülmesinin ardından Hârizm'den ayrılıp Rey'e döndü. Moğol tehlikesinin burayı da tehdit etmesi üzerine Hemedan'a geçti. Burada hem Moğol yağmasından uzak kalacak hem de Hârizm'i lekelediğini düşündüğü felsefecilerin baskısından kurtulup hürriyetine kavuşacaktı. Ancak kendisinin de itiraf ettiği gibi Rey'den ayrılarak ailesini Moğollar elinde ölümüne terketmiş oldu (a.g.e., s. 19-20). Bir yıl Hemedan'da kaldıktan sonra Anadolu'ya hicret etmeyi uygun bulup Erbil ve Diyarbakir yoluyla Anadolu'ya geçti. Malatya'da Halife Nâsir-Lidînilâh'ın danışmanı Şeyh Şehâbeddin es-Sühreverdi ile tanıştı ve kendisinden Anadolu Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad'a sunulmak üzere bir tavsiye mektubu aldı. 618 Ramazanında (Kasım 1221) Kayseri'ye ulaştı. Ünlü eseri *Mirşâdü'l-'ibâd*'i 620'de (1223) Sivas'ta Alâeddin Keykubad'a takdim etti. Abdurrahman-ı Câmî, onun Konya'da Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Sadreddin Konevî ile görüştüğünü belirtir. Bu sırada akşam namazı vakti gelince imamlık yapan Necmeddin'in iki rek'atta da Kâfirün süresini okuduğu, Mevlânâ'nın Sadreddin'e, "Birini sizin için, birini bizim için okudu" diye şaka yaptığı şeklinde bir rivayeti nakleder (*Nefehât*, s. 465). Dâye, yaklaşık üç yıl Orta Anadolu'da kaldıktan sonra 621 (1224) yılında Mengüçüklü Sultanı Alâeddin Dâvud Şah'ın hüküm sürdüğü Erzincan'a gitti. *Mermûzât-ı Esedî der Mezmûrât-ı Dâvûdî* adlı eserini burada onun adına kaleme aldı. Ancak Erzincan'da umduğu ilgiyi göremeyince Abbâsî halifeliğinin hizmetinde bulunmak üzere Anadolu'yu terkedip Bağdat'a gitti. 622'de (1225) Halife Zâhir-Biemrillâh tarafından Tebriz'e, Celâleddin Hârizmşah'a elçi olarak gönderildi. Bu yıllarda bir süre Tebriz'de ikamet eden Necmeddîn-i Dâye hayatının yaklaşık son otuz yıllık dönemini Bağdat'ta geçirdi. *Bahrü'l-ḥakâ'ik ve'l-me'âni* adlı tefsirini bu dönemde yazdı. 654'te (1256) burada vefat etti ve Şûnîziyye Kabristanı'nda Cüneyd-i Bağdâdî ile Serî es-Sakatî'nin mezarları yanına defnedildi. Kübrevîye tarikatı tarihinde önemli bir yeri olan Necmeddîn-i Dâye bir şeyh olarak tarikat ve irşad faaliyetleriyle değişik eserleriyle tanınmıştır. Dâye lakabı çok sayıda mürid yetiştirdiğine işaret etmekteyse de kaynaklarda sadece Deymûnî adlı bir müridinin adı geçmektedir.

Eserleri. 1. *Mirşâdü'l-'ibâd mine'l-mebde' ile'l-me'âd*. İran, Türkiye, Hindistan ve Orta Asya kütüphanelerinde çok

sayıda nüshası bulunan eser mensur tasavvufî eserler içinde yaygın bir şekilde okunan kitaplardan biridir ve diğer Kübrevî müelliflerinin eserlerinden daha etkili olmuştur. Edebî ve tesirli bir Farsça ile yazılan *Mirşâdü'l-'ibâd* bir mukaddime ile beş bölümden meydana gelir. Yaratılış mertebeleri ve mertebelerin kökenleri, nübüvvet ve dinin farklı boyutları, tasavvufî âdâb ve erkânı, rüya ve müşâhedelerin, zikir kaynakları ve ona eşlik eden nurun farklı renklerinin tahlili, insanın bâtınî sûreti, lâyıkıyla yapıldığında farklı iş ve mesleklerden kazanılan mânevî faydalar zikredilebilir. Kitap, 825 (1422) yılında Kaharisarlı Kâsım b. Muhammed tarafından *İrşâdü'l-mürîd ile'l-Murâd* adıyla Türkçe'ye tercüme edilip II. Murad'a ithaf edilmiştir. Çin müslümanlarının temel tasavvufî metinlerinden olan *Mirşâdü'l-'ibâd*'i 1670'li yıllarda Wu Zixan on yıllık bir çalışma sonunda Çince'ye çevirmiştir. *Guzihen Yaodao* adıyla bilinen tercüme XX. yüzyıl başlarına kadar okunagelmıştır. Eseri Muhammed Emîn Riyâhî bir giriş ve incelemeyle birlikte neşretmiş (Tahran 1352 hş.; 1365 hş.), Hamid Algar *The Path of God's Bondsmen from Origin to Return* adıyla İngilizce'ye tercüme etmiştir (New York 1982). 2. *Bahrü'l-ḥakâ'ik ve'l-me'âni* fî tefsîri's-seb'î'l-meşânî*. Necmeddîn-i Dâye'nin, Anadolu'dan Bağdat'a dönmüşünden sonraki uzun dönem içinde kaleme aldığı geniş hacimli bir tefsir olup 'Aynü'l-ḥayât ve et-Te'vilâtü'n-Necmiyye isimleriyle de anılır. Zâriyat süresinin 18. âyetinde sona eren eser yine bir Kübrevî şeyhi olan Alâüddeve-i Simnânî tarafından tamamlanmıştır. Kur'an'ın zâhir ve bâtın anlamlarını mecedden, okuyucunun başka bir tefsire ihtiyaç duymayacağı bir tefsir yazmayı hedefleyen Necmeddîn-i Dâye'nin bu çalışması geniş çaplı etkisine rağmen henüz neşredilmemiştir. Bazı kaynaklarda Necmeddîn-i Kübrâ'ya ait olarak gösterilen eser üzerinde Mehmet Okuyan tarafından bir doktora tezi hazırlanmıştır (*Necmüddin Dâye ve Tasavvufî Tefsiri*, İstanbul 2001). 3. *Mermûzât-ı Esedî der Mezmûrât-ı Dâvûdî*. Müellifin Mengüçüklü Sultanı Alâeddin Dâvud Şah'a ithaf ettiği eserin adındaki "Esedî" kendi nisbelerinden birine, "Dâvûdî" ise hem sultanın hem Dâvûd peygamberin adına işaret etmektedir. On bölümden meydana gelen kitabın ilk bölümünde kutsî hadis olarak rivayet edilen, "Ben gizli bir hazine idim" sözünün her kelimesi ayrı ayrı şer-